

Jovo Cvjetković*

Izdavačka kuća Albatros plus

Fragment o dijalogu

Elementarni uvidi u istoriju staroga sveta nas upućuju da su slobodni građani, nasuprot većine neslobodnih građana u starogrčkom polisu, bili, između ostalog, obrazovani i u veštini govorništva. Međutim, to je često rezultiralo ispraznim naklapanjem ili stupidnim brbljanjem. Naprosto, znanje se ne sastoji isključivo u pukom izricanju istine kao dogmatski apriornog čina. Naprotiv, ono se postiže u dijalogu koji pretpostavlja neograničenu spremnost aktera u debati da se opravda sve ono što je prethodno u međusobnom kritičkom suočavanju izrečeno. Pažljiva usredsređenost na tematski i problemski sklop, uz neophodno uvažavanje različitih stanovišta u predmetnom sporu, čine sam dijalog legitimnom formom dijalektičkog i naučnog govora. Naime, ono o čemu se raspravlja ne predstavlja neku misterioznu i nepristupačnu profanu mudrost, već nas po prirodi stvari upućuje u razumevanje naše „predstave” o ličnom ali i opštem dobru zajednice. Svako od nas bi trebalo da bude u mogućnosti da pred drugim objasni zašto je nešto učinio ili zbog čega nije postupio drugačije. Sasvim je izvesno da je dijalog najoptimalniji oblik razgovora o istini. Nijedno naše saznanje ni umeće kojim raspolažemo nisu dobra po sebi i za njih je potrebno dostojno opravdanje u epistemološkom i etičkom smislu.

U slavnim Platonovim dijalozima znanje se prepoznaje kao odista krhko, ono ima hipotetički karakter jer se iz „neizdiferenciranog mnoštva” tek upornim dokazivanjem može doći do onog unikatnog do čega nam je stalo. Utoliko tumačenje pomenutog fenomena ima svoje lice i naličje. Drugim rečima, nužna je korespondencija između dveju stvari, a samim tim i njihovo međusobno razumevanje. Za razliku od Platona, Aristotel je u svom znamenitom traktatu „O tumačenju”, a nasuprot spekulativnom platonističkom konceptu „episteme”, pomerio granicu ka *phronesisu*, čovekovoј razboritosti ili praktičnom rasuđivanju. Za razliku od čisto teorijskog, praktično znanje

* jovo.sevdah@gmail.com

se pre svega bavi etičkim pitanjima individualne i društvene egzistencije. Iz pomenutog proizlazi da se egzistencijalno iskustvo ili znanje iz svakodnevnog društvenog delanja u osnovi izjednačava sa onim što bismo mogli nazvati univerzalnim obrascem razumevanja prirode stvari. Utoliko pre, pošto je svaki događaj u našim životima jedinstven i neponovljiv u svojoj vrsti, posežemo za tim opštim načelom svrshodne orijentacije u svetu.

Hermeneutika kao prastara veština tumačenja i razumevanja duhovnih tvorevina nije se svodila na ograničeni egzegetski rad nego je unutar sebe pretpostavljala potrebnu meru moralnih intencija. U tom smislu, epoha reformacije je bila presudna za formiranje hermeneutike kao nezavisne discipline duha, odnosno kao doktrina interpretacije. Naime, valja naglasiti da u okviru prosvetiteljske tradicije „teološka hermeneutika“ gubi svoj značaj i prepušta ulogu „filološkoj hermeneutici“ koja je usmerena na tumačenje književnih tekstova i duhovnih tvorevina u širem smislu i, konačno, same istorije. Iz pomenutog se može videti da su se u početku hermeneutički problemi vezivali za posebno naučne oblasti kao što su bile teologija, jurisprudencija i istorijske nauke. Sasvim je izvesno da su nemački romantičarski mislioci došli do zaključka da praktikovanje razumevanja i tumačenja ne sme da bude vezano za uske okvire „kulturnog bivstva“ već da ponire u antropološku bit i često dramatičnu upitnost univerzalne povezanosti ljudi, kako unutar zajednice kao takve tako i sveta u celini. U nemačkom jeziku reč „Versthen“ između ostalog znači „dogovoriti nešto“ (o nečem se dogovoriti). Ukratko rečeno, mogućnost (spo)razumevanja je osnovna socijalno-ontološka odrednica života u zajednici sa drugim ljudima. Uostalom, bezbroj puta smo u svakodnevnom životu čuli da nam je razgovor nasušno potreban.

Fridrih Šlajermaher je uložio ogromne napore da pronikne u elementarne preduslove sporazumevanja. Uostalom, on je prvi koji je učinio radikalni zaokret ka hermeneutici u zapadnoj kulturi mišljenja. Na jednom mestu nemački mislilac, između ostalog, ističe i sledeće: „Sve što je hermeneutici potrebno je u jeziku, jer sve za čim se traga je od jezika“. Naime, reč je o tome da sve što se može razumeti je misao koja je artikulisana u jeziku i ona ne može biti ništa drugo nego mišljenje kao takvo. Ali, da bismo uopšte doprli do razumevanja prirode stvari potrebno je „otkriti“ koja je to misao sam temelj govora jer je hermeneutika odavno žigosala isprazno fraziranje kao „ništavnu vrednost“. Međutim, valja znati da ni misao nije fenomen sui generis. Ona je vazdan skopčana sa empirijskim jastvom. Utoliko je ona sudbinski vezana za „stanje stvari“ (Sachen der Tat), kako je to formulisao Šlajermaher, što znači da ukoliko želimo da razumemo nečiju misao neophodno je najpre razumeti konkretnog pojedinca sa svim njegovim aspiracijama. Jer mišljenje, ukoliko je autentično, ono, samo po sebi, nosi „breme“ individualnosti i kao takvo je prirodno povezano sa jezikom. S druge strane, razumevanje samog govora je inherentno prethodnom razumevanju logičko-gramatičkog bivstva jezika kao univerzalnog sredstva komuniciranja. Iz prethodnog možemo rezimirati

da se u govoru susreću ili sažimaju kako jezik tako i konkretan pojedinac, njegovo rezonovanje i hermeneutička veština koja treba da razotkrije u kojoj meri konkretni individuum saraduje sa jezikom kao takvim. Sasvim je izvesno da Šljajermaher naprosto želi da pokaže kako je taj pojedinac, razmišljajući pomoću jezika, u bogatoj lepezi njegove složenosti, u osnovi spreman da sazajno percipira nešto sasvim novo. Takođe, jezik kao sredstvo komunikacije adresiran je na ono što je načešće opšte i odatle proističe namera tradicionalne hermeneutike da posegne za načelima psihološke interpretacije koju je Šljajermaher izvorno nazvao „implantacijom” (Einleben), praveći iskorak u tumačenju autorovog „okolnog” duhovnog sveta. Jednostavno rečeno, fenomen „proživljavanja” drugog ili „empatija” (saosećanje) u principu su mogućer jer su npr. istraživač teksta ili neke druge duhovne tvorevine, odnosno njihov stvaralac – samo poseban izraz istog nadindividualnog života ili onog što je Hana Arent nazvala „život duha”.

Neobična je, ali istovremeno indikativna i sledeća Šljajermaherova tvrdnja: „Moje osećanje je samo moje i ne može pripadati nekom drugom”. Posle ovakvog stanovišta više je nego očigledno da je ovde problem u sledećem: Za nevolju, čovek kao izolovani pojedinac, a dobrano znamo što je o tome mislio Aristotel – nije u saglasnosti s onim što bismo mogli nazvati opštim karakterom uma. Nasuprot pomenutom, razuman pojedinac traga za intersubjektivnošću. Samo u racionalnoj komunikaciji mogućer je opstanak i razvoj zajednice. U novijoj filozofiji bio je to pokušaj Jirgena Habermasa i Karla Otoa Apela, koji su, uzgred budi rečeno, inspirisani idejom rehabilitacije praktične filozofije u specifičnom smislu – teorijskim konstruktom „etike diskursa” otvorili put ili možda i „stranputicu” jednoj mogućer „koaliciji uma” kao javnoj agenturi „argumentativnog diskursa” u komunikativnoj zajednici, a koju su potonji kritičari podvrgli neretko ciničnom osporavanju. Ako je komunikativna racionalnost u ontičkom smislu ipak nekim slučajem zaista mogućer, onda nećemo imati „slučajnog” ili anonimnog individuumu nego socijalizovanog pojedinca koji će se osećati kao deo drugih, odnosno onih protagonista unutar etablirane „komunikativne zajednice” koji bi takođe mogli biti „nosioćer” takvih uzvišenih osećanja.